

LIŚCIE (388) sb n

-é (6), -e (4); -é *Oczko, KochPieś, KochFrag, też SienLek (3), Calep*; -e *OpecŻyw, MurzNT, PudłFr* [w rymie].

N liścié (105); -é (1), -e (1), -(e) (103). ◇ G liściã (131); -ã (62), -a (1), -(a) (68); -ã : -a *SkarŻyw (3:1)*. ◇ D liściu (4). ◇ A liścié (73); -é (6), -e (2), -(e) (65). ◇ I liściém (54), liścim (5); -im *BielŻyw*; -em : -im *BielKron (3:2), SienLek (1:2)*; ~ -ém (1) *PudłFr*, -em (1) *KochFr*, -(e)m (52). ◇ L liściu (16).

Składnia przydawki zawsze typu: to liście. Składnia orzeczenia typu: liście jest, było (57), liście są, były (8); sg: WróbŻółt, LibMal, Leop, BibRadz, RejAp (7), BudBib, WierKróc, Oczko, ArtKanc, WitosłLut (2); pl: Mącz (3), PudłFr, SkarKazSej; sg : pl FalZioł (40:3). Zaimek anaforyczny w zdaniu złożonym: go, z niego, im, pod nim (5) FalZioł (2), SienLek, RejAp, RejZwierc, z nich HistAl.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) i XVIII w.

Coll. od list 'liść'; niekiedy: gałęzie wraz z liśćmi; folia PolAnt, Mącz, Vulg, Cn (388) : OpecŻyw 74; to ziele [...] nafienia y lifcia drobnego ma barzo wiele. FalZioł I 115b; OSet ieft dwoy/ [...] drugi wilgotny ktori rofcie [...] nad łamemi rzekami thak iż liście iego po wodzie fie łciele FalZioł I 147d, I 23d, 24a, 25b, 26c, 39a (20); BielŻyw 68; WróbŻółt Bv; day łzyą thak trząłzła yak łzyą tha olfycza trząłła poky belo lyfzczie nanyey LibMal 1544/86v; HistAl L2v; A gdy vyzrał z dáleka figowe drzewo/ na ktorym było liście/ przyšzedł pátrzyć ázaby był co na nim nalazł/ y gdy do niego przyšzedł/ nic nie nalazł/ iedno liście/ bo niebył czas figam. BibRadz Mar 11/13; Domy máią máłe iáko budki liścim przykrywáne. BielKron 446, 276v, 448v, 452v; pampinarius palmes, Sofzik winny/ który tylko liście rodzi á yagód nic. Mącz [274]d, 28a, b, 60d, 71a, 119c (26); SienLek 64; HistRzym 66v; RejZwierc 170; CzechRozm 88v; Oczko [43]; CzechEp 206; KlonŻal Dv; Teraz drzewá liście ná łye wzięły KochPieś 3; Calep 428a, [750]a; KochFrag 20; WujNT Matth 21/19, Mar 21/13 [2 r.]; Tych wyniołłe gáłęzie precz fie rościągáią [...] Ná ktorych piękne liście vftáwnie iędrnieie WitosłLut A3v.

Na oznaczenie dwóch (a nie wielkiej ilości) liści (1): pręt cienki á niedługi/ [...] węzłowaty przykthorich liście wyráłtha dwoie to ieft z iedney łtrony ieden liłt á z drugiey łtrony drugi liłt FalZioł I 107c.

W połączeniu z nazwą rośliny lub przymiotnikiem od tej nazwy [w tym: ai (21), G sb (3); liście + określenie (16), określenie + liście (8)] (24): FalZioł I 26c, 76b, 80b; BibRadz Gen 3/7; y otworzone były oczy ich (iáko czárt powiedział) iż vřzrzelí nágość łwoię. Przeto vczynili łobie winniki z liścia drzewá Figowego. BielKron 1v, 441v; Mącz 48a, 55a, 186a [3 r.], 214a, 261c [2 r.] (12); vplotłfy łobie gruby łáncuch z páłmowego liścia łciągnał mocno łędzwie łwoie/ ták iłz rány fie ná łciele poczyniły SkarŻyw 29, 29 marg, 52, 261; Calep [750]a, [587]b.

W połączeniach szeregowych (5): HistAl Kv; ten który łtworzył z niczego Niebo y ziemię/ Gory y przepáłci/ Powietrza y wody/ drzewá/ liłcia/ y trawę/ y łiebie. GroicPorz aa2; Mącz 291b; SkarJedn 370; GrabowSet H4v.

W porównaniach (10): v ktorych drzewá łą tákowe iż liście máią iáko wełnę napiękniefzą ktore on lud zbierał/ á łzaty łnich czynili. HistAl H7v; á gwiazdy pádały z niebá ná ziemię/ ták iáko z drzewá Figowego páda liłcie RejAp 62v, 64 [2 r.]; á to fie włzytko otrząłnie s łciebie/ iáko gdy wiátr otrząłnie liłcie z drzewká onego RejPos 39v; á domy y potomłtwá ich/ iáko liłcie z drzewá bywáią

z wiatrem rośprózione. *RejPos* 163, 6; Bo iáko ná drzewie liście zielone [*sicut folium fructificans in arbore viridi Vulg*] iedno opada á drugie roście/ ták to co lię z ciała y ze krwi rodzi/ iedno íchodzi á drugie náftawa. *BudBib Eccli* 14/19[18]; Gdyż sieci rozłtawione [*drapieżliwy smok stanu ludzkemu przeciwny*] Ma/ gęłtże sídła wędy/ Niż liście w leśiech wżędy *GrabowSet* R3v; Niema świat nie trwałégo: [...] Iáki liścia/ táki íest rodzaj y człowieczy. *KochFrag* 15.

W charakterystycznych połączeniach: liście bobkowe (4), broskwiniane, chropawe, cudne, dębowe, długie, drobne, fałdziste, figowe (drzewa figowego) (2), gęste, kędzierzawe, koryjandrowe, kończyste, kosmate, natęchłe, nawodne, oliwne (3), ościste, palmowe (4), piękne (2), przedługowate, rozmaite, szpiczaste, szerokie (3), wąskie, wielkie, winne (winniczne) (6), włoskiego kopru, wrzosu; odłamanie liścia, przeplonienie, przerzedzenie; pełny liścia (6); na wierzchu liścia, cień od liścia, gęsty; łańcuch z liścia (2), suknia, wieniec, winnik; pręt z liściem, rozga; liściem obeszły, przychędożony, liście jędrnieje, poschnie, ściele się, ubronią [kogo od czego], wyrasta; podeśtać liścia; z liścia upleść (upleciony); obłamować (odłamować) liście (2), obrzynać, oczosować, otrząsnąć, rodić, rozkładać, spleść, strychować, na się wziąć, złupić; odziać się w liście; liściem nakrywać (pokrywać, przykryć, zakrywać się, przykrywany, przykryty) (8), naścielać (nasłany) (2), przybierać, przyodziewać (przyodziany) (2), żywić się; przerzedzony w liściu.

Przysłowie: Leć serce zniewieściále/ y liście więc ítráfzy *WierKróc* B; *ArtKanc* M5; *SkarKaz* 314b.

Fraza: »liście (o)padnie (a. (o)pada, a. padają, a. opadły); liście [A] padać; opadać z liścia; liścia padnienie; liście opadałe« = *folium defluit; defluens folium Vulg; cadunt a. procumbunt folia; decaulescere, deperdere folia Mącz* [szyk zmienny] (8;1;1;1;1): *WróbŻółt* 1/3; *Leop Is* 1/30; *Mącz* 28d, 42b, 70b, 93a; *RejAp* 62v, 64, 188; Leżą łaki po íwoich kwiatkách owdowiále/ Leży liście pod íwymi drzewy opádále. *WitosłLut* A5v; *SkarKaz* 314b; Pátrźcie ná blifką fásiedzką ziemię Węgrow niegdy bogátych y możnych. [...] iáko ná dąb z ktorego liście opádły *SkarKazSej* 682b.

Zwroty: »liście puszczać (a, wypuszczać, a. (wy)puścić)« = *dimittere folia Mącz; folia emittere, foliis luxuriare Cn* [szyk zmienny] (5): *FalZioł* I 104c; Gdyby iufz gałás íei młodocianą była/ i puściła liście [*germinet folia*]/ wiécie że iufz lato blifkié íest *MurzNT* Mar 13/28; *Mącz* 226b; *WujNT Matth* 24/32, *Mar* 13/28.

»liście tracić« (1): Táki podobien będzie drzewu porzécznemu/ Które przynosi co rok owoc pánu íwemu: Liścia nigdy nie trácąc/ choć zła chwilá przydzie *KochPs* 3.

Wyrażenia: »liście z drzewa, drzewa« = *folia ligni Vulg* [szyk 6:2] (6:2): *HistAl* I6, Kv, K7; *BielKron* 1v, 276v, 447v; á od íłońcá/ z drzewá vbrownią cie liście. *PudłFr* 12; *WujNT Apoc* 22/2.

»liście suche« (1): *Tomentum circense ex arundinibus concisis factum quod erat stramentum plebeiorum in circo Romano*, W niektórych ítronách liściem fuchym náścielaýą. *Mącz* 458a.

»zielone [= świeże, młode] liście; liście poczynają zielenieć się« = *virentia folia Vulg* [szyk 3:1] (3;1): Ale oná [*golębica*] przyłeciáł do nie⁸⁰ kwieczorowi/ niofąc rozgę oliwną z zielonym liściem w vítách íwoich. *Leop Gen* 8/11; *Mącz* 137c; *BudBib Eccli* 14/19; *PudłFr* 12.

[Zestawienie: bot. »ustne liście«: Vítne liście. *SienHerb* E3#. Cf »list ustny«.]

Szeregi: »gałąź (a. gałązki), (i, albo) liście; gałąź z liściem« [szyk 5:1] (4;2): Frons, Gałąś wełpołek sliściem/ to yeft zielona á máyowa różgá. *Mącz* 137c, 137c, d, 262d; Potym kiedy fie rozrofcie/ niepotrzebne gáłąłki y lifcie gdzie go wiele obrzynay *RejZwierc* 107v; *Calep* 436b.

»kwiecie (a. kwiaty) i liście« [szyk 2:1] (3): *FalZioł* I 114c; *Mącz* 214a; á obfitość wżego Przeniešie liczbę kwiatow/ y lifcia różnego. *GrabowSet* K4. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.*].

»liście a (i) latorośli; latorośl z liściem« (2;1): Pampineus, To co z lifcia á z latorośli winnych yeft. *Mącz* [274]d, [274]d [2 r.].

»((a)ni) liście i (a, (a)ni) owoc; (telko) liście bez (a. przez) owocu« = *fructus et folia Vulg*, *PolAnt* [szyk 8:6] (11;3): *TarDuch* B7; *HistAl* K8, L2v; *Leop Eccli* 6/3, *Apoc* 22/2; *BibRadz Apoc* 22/2; I Ako drzewo wżelkie/ ktore fy na Wiofnę niemiażdzy/ ni lifcia ani owocu ná lato przyniešie: thákież fámicá człowiek *SienLek* 108; ábowiem wody ich pochodzą z mieyfcá świętego/ á będzie owoc ich ná pokarm/ á lifcie ich ná lekárftwo. *RejAp* 188, 187v, 188; *BudBib Dan* 4/21; *WujNT* 89, 252, *Apoc* 22/2.

W przen (4) : A nie dofcyć ná tym/ áby tylko łam rołł tym kákołem/ ále iefzcze rozłzyrza lifcie łwoie *RejPos* 54.

Wyrażenie: »kwitnące liście« (1): ta na łkonanyu [gołębica = *Maryja*] łzwyatą rozgą olywną criťufa zmylofyerdzya uyelkyego wczyelonego wkwythnączym lyłczyu bo łalky a moczy pełnego wzyuoczye przynyofła y pokoy zyemy obyauyla od bogą *PatKaz III* 100v.

Szereg: »liście a latorośli« (2): iż by nie byłá ołobna łáłká á miłofierdzie Páná tego nád thym nędznym ofiewkiem łwoim/ trudnoby miał wytrwáć od ták gęłtego kákołu tego/ [...] gdiż ták łzyroko ná wżytek łwiát rołciágnął nád nim lifcie łwoie á latorołli łwoie. *RejPos* 54, 54v.

Przen: metonimicznie: *Drzewo, krzew* (2) : GOłóciu/ łiáđż pod mym lifciem/ á odpoczni łobie *KochFr* 43.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy rośliny (1): Tám będziełz łiedziáł pod chłodnicą twoią/ pod iáblónią y winnym lifciem twoim. *SkarKaz* 551a.

a. *Używane w lecznictwie i w kuchni [w tym: czego (54)]* (217) : Też lifcie tego ziela łtłuczzone á na opuchlinę przyłožone iefth barzo dobre *FalZioł* I 35a; BŁufzcz/ lifcie iego iefth godne ku lekarłftwam *FalZioł* I 47c; Mikołáiek iefth rodzay cierniowy ktorygo lifcie bywa pożywane wmiáłtho łzpinaku z inłzem lifciem ktorego ludzie pożywaią/ á tho lifcie daie krew dobrą. *FalZioł* I 68c, I 12d, 13a, 15b, 16c [2 r.], d (49); Albo łok rućiány wvłzy mu ley/ á ono lifcie tłuczzone/ ná łkroni mu przykláday. *SienLek* 54, 17, 73v, 161v.

W połączeniu z nazwą rośliny lub przymiotnikiem od tej nazwy [w tym: ai (110), G sb (38), z + G sb (2); liście + przydawka (131), przydawka + liście (19)] (150): á potim vwarz kwiatkow z lifciem włofkiew wierzby á łtrochą bobrowych łtroiow y z ocztem/ á thym łobie okładay członek thaiemny *FalZioł* I 25c; Też lifcie łefionowe przeciwi fie iadowi *FalZioł* I 53c; Wezmi babki lifcia/ vtłucz ią w moźdzerzu *FalZioł* V 84; wezmiż lifcia łwieżego z młodey dębczyny/ [...] wirzby czyrwoney lifcia/ [...] warz tho wżythko *FalZioł* V 101v, I 9a, 15d, 17d [3 r.], 19c, 22b (86); Liście ćwikłáne wárzyć w wodzie z miodem y iefć *SienLek* 17; tákież vtłucz lifcia dębowego/ á wyciśni téż łok s niego/ thy łoki wełpół zmiefzawłzy pomázuy nim łtáwy ktore cie bolą. *SienLek* 130; Albo vłmaż łłazowego

liście w oliwie/ á ná ípárzelinę przylož. *SienLek* 135v, 37v, 38v, 55 [2 r.], 56v, 58 (39); Nác rzepną/ liście kápuftne/ po gorách fułzyć *GostGosp* 76. Cf *Wyrażenia*.

W charakterystycznych połączeniach: liście babczane (*babki*) (4), *bielonowe* (9), *bluszczowe*, *bobkowe* (7), *boragowe* (4), *bożego drzewka*, *brzoskiniowe* (2), *bukwicowe*, *bzowe* (9), *czemierzyce*, *ćwiklane* (*ćwikielne*) (6), *dębowe* (z *młodej dębczyny*) (4), *drzew(k)a* (3), *dziwanny* (2), *fijolkowe* (2), *gorczyczne*, *izopowe*, *jaworowe*, *jeleniego języka*, *jesionowe* (3), *kaparowe*, *kapustne* (2), (z) *kobylego szczawiu* (2), *konikowe*, *kopytnikowe*, *kuklikowe*, *lelijowe* (2), *łobodziane*, *lukowe*, *majoranowe*, *makowe* (2), *malinowe*, *marchwie polnej*, *marunowe*, *miętczane*, *mikołajkowe*, *miodunczane*, *nawrotu*, *noc i dzień* (3), *oliwne*, *omanowe*, *ostrożyny*, *paproci*, *pasternakowe*, *pięćparcie*, *pięćperstowe*, *piotruszczane*, *pokrzykowe*, *pokrzyw(ia)ne* (5), *pozimkowe* (2), *psinkowe*, *rozmarynowe*, *ruciane* (2), *rzepikowe* (2), *rzepne*, *senesowe*, *soldanelle*, *szawiny*, *szczyrowe*, *ślazu* (*ślazowe*) (13), *topolowe*, *trłyczowe*, *wężownika*, *wi(e)rzbowe* (*wierzby*) (11), *wilczego łyka* (3), *winne* (2), *włoskiego kopru* (3), *włoskiego orzecha*, *wrotyczu*, *ziela* (5), *żorawin(owe)* (2); liście *chłodzi*, *godzi się* (*jest godne*) *ku lekarstwu* (8), *jest użyteczne*, *wchodzi w lekarstwa* (*lekarskie rzeczy*) (2); liście *jedzone* (2), *pożywane* (2), *przyłożone* (*włożone*) (8), *starte* (3), (*s*)*tłuczone* (*przetłuczone*) (9), (*u*)*warzone* (20); *moc liścia*, *smak*; *parzenie z liścia*; *nakłasc liścia* (3), *nasłac*, *natłuc* (*utłuc*) (4), *nawarzyć* (2), *nawiercić*, *pić*, *pożywać* (2), *przyprawić* (2), *usmażyć*, *włożyć* (3), *wziąć* (18), *zakusić*; liście *kłasc* (*przykładać*, *przyłożyć*) (7), (*na*)*moczyć* (2), *stłuc* (3), (*u*)*suszyć* (2), *uwiercić* (*zwiercić*) (5), (*u*)*warzyć* (14), *wziąć*, *zetrzeć*; *liściem okładać* (2); *moc w liściu* (3).

Wyrażenia: »kołaczki z liścia« [z *nazwą*] (1): kthorzy czynią kholaczki z iaiecz y z liścia *Nocz y dzień*/ á thych kołaczkw pożywaią dla bolenia żołądkowego *FalZioł* I 99c.

»młode liście« (1): Ktemuż młode liście bielonowé/ z białkiem ftłukfzy zmiełzac *SienLek* 122v.

»plastr (*a. emplastr*) z liścia« [w tym: *uczynić*, *uczyniony* (6); z *nazwą* lub *przymiotnikiem od nazwy* (6)] [*szyk* 7:3] (10): Też emplastr z liścia bielonowego z ocztem ftłuczony/ na wrzedzienice pierfi białem głowa^m ielth wyborny. *FalZioł* I 65c, I 49c, 119a, 122d, 136b, 150a (10).

»proch z liścia« [w tym: *uczyniony* (2); z *nazwą* lub *przymiotnikiem od nazwy* (4)] (7): *FalZioł* I 82b, 108d, 135d, 136b, 141b; Wątrobę bárzo síli/ zdrowi/ y od zgniłości záchowywa/ gdy kto proch z iemioły dębowey/ álbo z liścia/ wczymkolwiek ije álbo pije. *SienLek* 88v, 73v.

»sok z liścia, liścia« [w tym: *wycisnąć*, *wyciśniony* (4); z *nazwą* lub *przymiotnikiem od nazwy* (11)] (10:5): Theż fok liścia Bielonowego pomaczany na oczi/ boleć gich y płynienie nieczyfłosci knim zaftanawia. *FalZioł* I 65b, I 53c, 65c, 76b, 83d, 85c (14); I to téz ná rány końfkié niepodleyfzé lékárftwo: wyciśni fok z liścia bzowégo/ á nápal popiołu ze psich głow/ onym fokiem ránę wymyway/ á potym popiołem záfyp *SienLek* 185v.

»liście świeże« [*szyk* 3:1] (4): *FalZioł* I 53b, V 101v; álbo liście fámo świeże [*podróznika*] *zetrzeć*/ á z iáycy przez dziewięć dni ieść *SienLek* 59v, 85v.

»z liścia wod(k)a« [z *nazwą* lub *przymiotnikiem od nazwy*] (2): Z Winnych fkorek woda albo z liścia, gdi ią pije w gorączkach/ chęc ku iedzeniu dawa *FalZioł* II 13a, II 15b.

»zielone [= *nie zwiędle*] liście« (2): á przeto liście ma być kładziono albo brano w lekarftwie anawięczy zielone liście Kuklikowe ma być w zwyczaiu *FalZioł* I 58a, I 126c.

a. *Igliwie (1)* : Nafza Sołnia polka ty moczy włafne ma/ ie y mocz ieft w lifciu/ w fkorze/ w żywicy *FalZioł* I 115d.

b. *Miseczka orzecha laskowego (1)* : Frondem putridam a nucleis succernito, Obierz yądrká od Orzełzin álbo liścia nátęchłego. *Mqcz* 49c.

Cf **LIST**, [**LIŚCIEWIE**]

ZCh